

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

КУРСОВА РОБОТА

з лінгвістики

на тему: **Мовні засоби вираження модальності в
сучасних англійській і українській мовах**

Студентки 3 курсу групи Мла 05-20
Факультету германської філології і перекладу
Напряму підготовки 035 “Філологія”
Спеціальності Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
Пудкалюк Єви Ігорівни
Керівник **Березенко В.М.**,
кандидат філологічних наук, доцент

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugric Philology

COURSE PAPER

**Language means of expressing modality in Modern English
and Ukrainian**

PUDKALIUK EVA

Group MLa 05-20

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof. **VICTORIA BEREZENKO**

PhD (Linguistics)

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ..8	8
1.1. Основні підходи до вивчення мовних структур.....	8
1.2. Комунікативний синтаксис, його завдання та цілі.....	10
1.3. Речення як базова одиниця в комунікативному синтаксисі.....	11
1.4. Модальність речення, її види.....	11
1.5. Вербальні та невербальні засоби вираження модальності.....	13
Висновки до розділу I.....	14
РОЗДІЛ II. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	16
2.1. Лексико-граматичні засоби вираження модальності.....	16
2.1.1. Спосіб дієслова, його структурні та функціональні риси.....	17
2.1.1.1. Дійсний спосіб.....	18
2.1.1.2. Умовний спосіб.....	19
2.1.1.3. Наказовий спосіб.....	19
2.1.2. Модальні дієслова, їхня семантика та використання.....	20
2.1.3. Модальні слова, їхнє значення та дискурсивні риси.....	22
2.1.4. Інтенсифікатори, їхня семантика та використання.....	24
2.1.5. Демінутиви, їхнє значення та дискурсивні риси.....	25
2.2. Синтаксичні засоби вираження модальності у порівнюваних мовах.....	26
2.2.1. Комунікативні типи речень та їх модальність.....	27
2.2.2. Інверсія як засіб вираження модальності.....	28
2.2.3. Модальні вирази, їхнє прагматичне значення.....	29
Висновки до розділу II.....	30
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	34
РЕЗЮМЕ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	43

ВСТУП

Процес спілкування та комунікації завжди посідав важливе місце у таких науках як лінгвістика чи філологія. Він не обмежується тільки передачею певної інформації. Під час будь-якого комунікативного акту, людина свідомо чи несвідомо переслідує свої цілі і будує мовлення за допомогою речень. Відповідно, перед мовцем постає вагоме завдання – знайти відповідну комунікативну тактику, яку можна застосувати у своєму висловленні. Іноді вибір падає на ставлення мовця до того, що відбувається навколо нього або з ним самим. І саме тут значна увага має приділятися модальності як семантичній мовленнєвій категорії, що складається з певних граматичних структур, володіє особливими функціями та властивостями на прагматичному, лексичному, синтаксичному та інших рівнях.

У сучасних англійській та українській мовах, які порівнюються у даному дослідженні, модальність та її значення можуть бути виражені різними мовними, фонологічними та лексичними засобами, які, в свою чергу, можуть окреслювати найтонші відтінки припущення, застереження, бажання, спонукання та ін. Однак, усі механізми, що зумовлюють дану категорію модальності в обох мовах, мають відмінну або розбіжну реалізацію з точки зору на їх розуміння та інтерпретацію носіями мови. Таким чином, необхідність більш детального теоретичного та практичного розгляду виду модальності, його вираження, визначення статусу та зіставлення всіх цих ознак в англійській та українських мовах обумовлюють **актуальність** цієї курсової роботи.

Об'єктом дослідження є категорія модальності в сучасних англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є мовні засоби вираження модальності в сучасних англійській та українській мовах.

Метою роботи є встановлення базових підвалин модальності у синтаксисі, зокрема комунікативному синтаксисі та аналіз видів модальності, засобів, якими вони можуть бути виражені, що включають: модальні слова,

дієслова, демінутиви, інтенсифікатори т. ін. Окрім того, важливою частиною дослідження є порівняти вищезазначені засоби та їх значення в англійській та українській мовах і показати спільні та відмінні риси між ними.

Виходячи з поставленої мети, були визначені наступні **завдання**:

- Ознайомитися з поняттям модальності;
- розкрити характер та основні властивості категорії модальності;
- визначити види модальності, які функціонують у реченні;
- пояснити основні модальні дієслова як мовний засіб вираження;
- описати модальні слова з точки зору їх лексичного складу;
- визначити синтаксичні функції досліджуваних засобів вираження модальності;
- порівняти категорію модальності в англійській та українських мовах.

Для виконання сформульованих завдань були використані наступні теоретичні та практичні **методи** дослідження:

- 1) аналіз теоретичної літератури стосовно проблеми дослідження;
- 2) індуктивний метод, що на матеріалі конкретних знань про досліджувані структури дозволяє дійти до загального;
- 3) дедуктивний метод, що допомагає вивести логічний висновок із загальних гіпотез до конкретних;
- 4) метод порівняння, що дозволяє встановити подібні або відмінні ознаки розглянутих мов з огляду на лінгвокультурологічні якості досліджуваних явищ;
- 5) метод дискурс-аналізу, що розглядає відношення між реченнями та висловлюваннями у певному контексті, пояснює важливість проявів соціальної дійсності і визначає, у який спосіб таку дійсність було побудовано.

б) описовий метод для надання оцінки мовним фактам та їхньої специфіки.

Наукова новизна даної роботи полягає у тому, що виявлено особливості модальності як категорії в усіх аспектах мови – граматичному, лексичному, семантичному. У даних позиціях, було розглянуто функціональні риси, характеристики, що визначають неоднозначність та модифікацію модальних конструкцій в конкретних комунікативних ситуаціях. Також, порівняно засоби вираження модальності в англійській та українській мовах, які виразно показують відмінність і схожість їх використання та значення на різноманітних рівнях проаналізованих мов.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що отримані дані можуть бути використані для подальшого вивчення категорії модальності та засобів її вираження і викладатися на певних університетських курсах, які стосуватимуться проблематики даного дослідження.

Практична цінність роботи зумовлена тим, що її положення та результати можуть бути впроваджені у практику організації та викладання фахових курсів. Представлена схема опису мовних засобів вираження модальності в сучасних англійській та українській мовах може лягти в основу кращого їх розуміння та впровадження в мовленнєву діяльність студентами.

Курсова робота складається з двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, резюме, списку використаних джерел та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У **Вступі** подано короткі відомості про теоретичні передумови, вибір теми, головну мету, завдання дослідження, теоретичний внесок і практичну цінність роботи.

Розділ I «Теоретичні засади дослідження модальності» присвячено базовому поняттю модальності, проблематики його тлумачення, а також розгляду принципів функціонування категорії модальності в реченні, зокрема спираючись на комунікативний синтаксис.

Розділ II «Мовні засоби вираження модальності в сучасній англійській і українських мовах» присвячено різним мовним засобам реалізації модальності як категорії лінгвального значення в зіставляваних мовах.

У **Загальних висновках** підведено підсумки дослідження та представлено найважливіші теоретичні та практичні результати.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ

1.1. Основні підходи до вивчення мовних структур

Будь-яка мова є досить складним явищем, яка має свою унікальну структуру, характеристики, правила вживання та закономірності функціонування. Саме мова є першорядним засобом спілкування та пізнання для людини. І для того, щоб зрозуміти всі її найменші деталі та нюанси, зв'язок з людською природою та роль в суспільстві або соціумі, важливо знати основні підходи до вивчення **мовних структур** з різних позицій та аспектів. Відповідно, Freeman & Freeman (2014, с. 7) виділяють три **підходи** до вивчення мови: мова як структура, мова як розумова здатність, мова як функціональний ресурс.

Перший з них – це мова як **структура**, і здебільшого це стосується її граматики та механіки. Прихильники цього методу працюють з різними частинами мови, наприклад, вивчають схеми речень і просять студентів ідентифікувати слова відповідно до їхньої частини мови, наприклад, іменник, дієслово тощо. З вищезазначеного можна окреслити, що слова в мові поєднуються, утворюючи словосполучення, клаузули та речення. Вивчення структури мови передбачає визначення того, як слова організовані в ці більші одиниці (Freeman & Freeman, 2014, с. 9). Даний підхід наголошує на розумінні правил та умовностей, за якими працює мова, і дослідженні того, як їх можна використовувати для створення конструктивного спілкування. Отже, він розглядає **синтаксис** та **семантику** мови. Синтаксис опрацьовує порядок розташування слів у реченні чи фразі, а семантика перевіряє, як значення передається через використання певних слів чи фраз. Ці два аспекти відіграють важливу роль у розумінні наскільки по-різному функціонують мови і що робить їх відмінними одна від одної.

Другий підхід – це мова як **розумова здатність**, яка досліджує зв'язок мови з пізнанням. Прихильники даного підходу вірять, що людський мозок пристосований до вивчення мови (Asoulin, 2016, с. 7). **Мова** – це те, що є

вродженим для всіх людей і частиною нашого пізнання. Це те, що зумовлено нами. Іншими словами, ми народжуємося з пристроєм для засвоєння мови, набором ментальних структур, які дозволяють нам використовувати мовний потік для формування підсвідомих правил, що визначають, як саме працює мова. З часом людина розвиває внутрішню граматику, набір правил, які вона може використовувати для розуміння і відтворення однієї або декількох мов. Внутрішня граматика включає синтаксичний компонент, а також знання фонології, морфології, семантики та прагматики (Freeman & Freeman, 2014, с. 10). Всі ці відомості переплітаються та складають низку процесів, які корисні для розвитку пам'яті, уваги та прийняття раціональних рішень. Отже, окрім комунікативних навичок, мова може використовуватися як **когнітивний інструмент** для обробки та засвоєння певної інформації.

Останній підхід – мова як **функціональний ресурс** ставить за ключове поняття комунікацію. Прихильники цього підходу більше зацікавлені в соціальній взаємодії для розвитку мови. Більшість фактів тут спрямована на те, що мова має бути інклюзивною. Це означає, що коли людина вивчає мову, то вона повинна бути повністю занурена в мову і її культуру. Цей підхід фокусується на тому, що беручи участь у соціальних взаємодіях, люди розвивають мову, яка їм потрібна (Freeman & Freeman, 2014, с. 12). Відомі три аспекти цього підходу: поле, тенор і спосіб (field, tenor and mode). Усі ці три аспекти працюють разом у соціальних взаємодіях. **Поле** стосується висловлюваних ідей, теми розмови або допису. **Тенором** називають стосунки між мовцем і слухачем, читачем або письменником. **Спосіб** - це шлях, яким мовець чи автор формує свій текст (усний чи письмовий), щоб зробити його зв'язним чи цілісним (Freeman & Freeman, 2014, с. 12-13). Однак у різних культурах вони можуть сприйматися по-різному. Те, що є прийнятним в одній культурі, може бути неприйнятним в іншій. Тож даний підхід дає змогу вивчати мовні структури, отримуючи уявлення про цінності та переконання якогось суспільства або групи людей під час посилення на аналіз певних шаблонів дискурсу або спілкування між собою.

1.2. Комуникативний синтаксис, його завдання та цілі

Синтаксис посідає одне з провідних місць під час вивчення певної мови. **Синтаксис** мови – це сукупність наявних у мові закономірностей, що зумовлюють побудову та функціонування синтаксичних одиниць (Шульжук, 2004, с. 7). Даний розділ граматики займається зовнішніми функціями слів та їхніми зв'язками з іншими словами в лінійно впорядкованих одиницях – групах слів, реченнях і текстах. Раніше було зазначено, що синтаксис вивчає спосіб, у який поєднуються одиниці та їхні значення, а також займається особливостями синтаксичних одиниць, їхньою поведінкою в різних контекстах. Проте з метою розуміння якоїсь ситуації у потрібному дискурсі, важливо взяти до уваги **комунікацію**. Комунікація означає передачу інформації (повідомлення) між джерелом і одержувачем за допомогою сигнальної системи: в лінгвістичному контексті джерело і одержувач інтерпретуються в людських термінах, задіяна система – це мова, а поняття реакції на повідомлення (або його визнання) набуває вирішального значення (Rajendran, 2006, с. 2). Відповідно, щоб розглянути і синтаксичні одиниці, їх взаємодію між собою, і процес спілкування, де їх можна застосовувати, в лінгвістиці виділяють комуникативний синтаксис.

Комуникативний синтаксис займається вивченням особливостей функціонування мовних механізмів у сфері продукування мовленнєвого апарату. Одним з ключових завдань його є звернення до питання теорії актуального членування речення. **Актуальне (комуникативне) членування** розглядають як один із найважливіших аспектів, що визначає не тільки основний зміст (смісл), а й формальну побудову будь-якого речення (висловлювання). І ціллю комуникативного синтаксису є розподіл речення на тему і рему. **Тема** виконує в реченні дві ролі: вона виражає те, про що йдеться, або те, що є відомим чи принаймні очевидним у даній ситуації, а також може виконувати обидві функції (Ingram, 1978, с. 199). **Рема** ж позначає те, що є новим фактом або новою інформацією для мовця. Згодом відмінність між темою і ремою стали характеризувати як протиставлення

старої інформації та нової, однак питання про те, що саме є старим і новим, і досі залишається предметом дослідження для багатьох науковців.

1.3. Речення як базова одиниця в комунікативному синтаксисі

Дефініція речення є досить дискусійною у синтаксисі, але загальне визначення наступне: «**Реченням** називається мовна одиниця, яка має структуру, яка надає цій одиниці можливості вжитку в якості мінімального висловлення (мовного витвору), а саме підметово-присудкову структуру» (Криворучко, 2012, с. 2). І як в традиційному синтаксисі, так і в комунікативному, речення однією з найважливіших і центральних синтаксичних конструкцій.

На даному етапі потрібно наголосити, що повне й адекватне визначення такої надскладної синтаксичної одиниці, як речення, неможливе без урахування актуального членування. Так як воно складається з теми і реми, то є найважливішим чинником як смислової, так і формальної організації речення. Відповідно, таке членування відіграє вирішальну роль у формуванні речення як комунікативної одиниці, і як логічно завершеного повідомлення саме у комунікативному синтаксисі. І це стосується багатьох ознак речення, які входять у **мовленнєвий акт**, і однією з фундаментальних є **модальність** речення.

1.4. Модальність речення, її види

Базовою ознакою у синтаксисі речення окрім категорії предикативності є **категорія модальності**. Вона інтерпретується по різному і складається з різних компонентів, які дають змогу краще зрозуміти природу речення для граматики. Бріцин (2015) зазначає, що модальність як категорія, яка описує ракурс відображення мовцем дійсності, є **облігаторним** компонентом речень у мовному спілкуванні (с. 79). А отже, певне **модальне значення** можна розкрити та з'ясувати, спираючись на **контекст** або визначений **дискурс**. Відповідно, для того щоб це зробити треба знати про види модальності.

Лінгвісти виділяють два види модальності в реченні: суб'єктивна та об'єктивна. Перша з них – **суб'єктивна** виступає носієм ставлення людини до описуваних подій та фактів дійсності, їх оцінка. Вона не становить обов'язкового елемента кожного висловлення, а може нашаровуватися на основну модальну кваліфікацію, яку звичайно передає спосіб дієслова (Бріцин, 2015, с. 78). Вона створює **додаткову модальну інтерпретацію** висловлень і несе ставлення мовця до повідомлення за допомогою таких мовних засобів, як лексичні повтори, вигуки, вставні слова і словосполучення, порядок слів, інтонація та інші. Наприклад, *Чудова річ, – сказав Вінстон* (Орвелл, 2022, с. 94). У даному випадку модальність базується на **суб'єктивності**, де дійсність проходить крізь призму її розуміння мовцем і опирається на систему його цінностей, і можна помітити, що **оцінка** тут позитивна, адже герою подобається те, про що він говорить.

Наступний вид – це **об'єктивна** (онтологічна) **модальність**, що на противагу суб'єктивній окреслюється як «необхідна граматична ознака будь-якого речення, одна з категорій, що формує разом з категорією часу загальну реченнєву категорію – предикативність (Бріцин, 2015, с. 78). Вона відображає об'єктивні зв'язки ситуації, що описується з позиції їх реальності, можливості та необхідності. Іншими словами, об'єктивна модальність виражає відношення висловлення до дійсності у плані **реальності** або **нереальності**. І саме тут відношення мовця та його повідомлень до дійсності виражаються за допомогою таких граматичних засобів, як: категорія часу і способу дієслова та різні типи інтонації. Наприклад, *Вона скрикнула від болю* (Орвелл, 2022, с. 102) – реальна подія (дійсний спосіб); або *Це відразу впало б у вічі* (Орвелл, 2022, с. 108) – ірреальна подія (умовний спосіб). Отже, різновиди модальності, а саме її об'єктивність та суб'єктивність є характерними для різних речень, які показують або відношення повідомлюваного до дійсності, або оцінку (ставлення) до повідомлюваного.

1.5. Вербальні та невербальні засоби вираження модальності

Окрім вищенаведених видів модальності, існують деякі засоби її вираження. Більшість з них поділяються на **вербальні** та **невербальні**. Загалом, модальність проявляється вербально на лексичному та граматичному рівнях і вже потім підтримується за допомогою просодичних і невербальних елементів.

До вербальних засобів вираження модальності належать такі, що розкриваються на чотирьох рівнях: фонетичному, лексичному, лексико-граматичному та граматичному. На **граматичному** та **лексико-граматичному рівнях** засобом вираження модальності є – **модальні дієслова** як службові частини мови, які не вживаються як окремі члени речення (Різванли, 2021, с. 222). Таким чином, на граматичному рівні модальність виражається **способом дієслова** (дійсний, наказовий, умовний), які відповідно розкриваються у розповідних, спонукальних та заперечних реченнях.

На **лексико-граматичному рівні** вираженням модальності є також модальні дієслова, а саме: «*can/could, may/might, should/ought, must, need, will/would*» (Різванли, 2021, с. 222). Вони виражають відношення автора до дії (можливість, здатність, ймовірність, необхідність здійснення дії тощо), що виражається основним дієсловом. На **лексичному рівні** значення модальності виражаються **модальними словами**, до яких належать «*maybe, perhaps, possibly, probably*» та інші. Вони виказують впевненість або вагання мовця та його суб'єктивну оцінку до повідомлюваного. Синтаксично вони здійснюють функцію **вставного слова**, що у більшості випадків відноситься до всього речення.

До невербальних засобів відносять такі **екстралінгвістичні** позиції: **жести, міміка** та навіть **поза мовця**. У цілому, це **модальні жести** – виразні рухи, що означають оцінку, ставлення до ситуації (Вечерок, Трусова & Скальська, 2021, с. 50). До них належать жести невпевненості, страждання, роздумів, зосередженості, розпачу, відрази, здивування, незадоволення тощо.

Завдяки їх взаємодії з лінгвістичними засобами модальності, можна зрозуміти, що має на увазі у своєму висловленні людина, яку ціль вона переслідує та яке відношення має до якогось предмету, речі у певній ситуації або контексті. Також більшість лінгвістів визначає **позамовні маркери** мовної позиції. До них належать темп мовлення, висота тону, гучність і ядерні тони. Експериментальні акустичні методи виявили, що певні просодичні параметри корелюють з типом установки, вираженої у **висловлюванні**. Саме через опору на візуальні образи, або на їх опис, виникає краще розуміння модального значення, обране мовцем і їх більш адекватне сприйняття та аналіз у певному дискурсі.

Висновки до Розділу I

Вивчення будь-якої мови є досить складним та довгим процесом, але в її скорішому опануванні можуть допомогти основні підходи до вивчення **мовних структур**. Так, серед них учені виділяють три ключових: мова як структура, мова як розумова здатність, мова як функціональний ресурс.

Усі три підходи мають свої переваги і додають щось до вивчення мови, проте кожен з них сам по собі позбавлений ключових компонентів. Хоча граматику, яка посідає провідне місце у **мові як структурі** важлива при вивченні мови, її не можна сприймати як єдиний спосіб вивчення мови. Те саме стосується **мови як розумової здатності**. Навіть якщо мова є вродженою здатністю людини, це не означає, що ми не можемо вчитися, використовуючи інші підходи. І останній підхід, **мова як функціональний ресурс** – є дієвим, але він ніяк не допоможе комусь читати чи писати обраною мовою. Отже, усі підходи мають свої переваги, але для обґрунтування та дослідження мовних структур їх необхідно комбінувати.

Не менш важливим аспектом вивчення мови є її **синтаксис**, який розглядає особливості будови, семантики й функціонування синтаксичних одиниць (словосполучень та речень). Говорячи про детальне вивчення речень у даному випадку, необхідно приділити увагу саме **комунікативному**

синтаксису. Він орієнтований на динамічний бік мовленнєвих одиниць – висловлень. Завданням комунікативного синтаксису є аналіз властивостей актуального членування речення в конкретних комунікативних ситуаціях на тему і рему, а також встановлення мовленнєвої варіативності речень, комунікативної парадигми, особливостей **модальності** і перформативності, ролі порядку слів та інтонації у формуванні змісту висловлень т.ін.

Відповідно, **речення** з точки зору комунікативного синтаксису несе логічно завершене повідомлення, яке має декілька ознак, і у даній роботі для нас важливою є модальність. Категорія модальності передає ставлення мовця до його висловлювання, цільової установки, ставлення змісту висловлювання до дійсності. Більшість мовознавців виокремлює два види модальності речення – об'єктивний та суб'єктивний. **Об'єктивна модальність** ґрунтується на природі речей, зокрема на суб'єктах, які беруть участь у позначеній ситуації. **Суб'єктивна модальність** зазвичай залежить від мовця або іншої особи, яка має суб'єктивне ставлення до висловлювання.

Існують різні засоби вираження модальності, але головні поділяються на вербальні та невербальні. До **вербальних** відносяться: модальні слова, дієслова, способові форми дієслів, вставні слова. До **невербальних** належать: модальні жести, міміка, інтонація. Просодичними характеристиками, які сприяють маркуванню висловлювань, є гучність мовлення, темп, висота тону і, певною мірою, ядерні тони. Аналіз засобів невербальної комунікації дає змогу виявити наміри учасника комунікаційного процесу. Взаємодія вербальних і невербальних модальностей, що беруть участь у формуванні висловлювання, є двостороннім процесом: мовні засоби вираження висловлювання підтримуються невербальними та **паралінгвістичними**, водночас контекст та відповідний дискурс впливає на вибір мовних засобів.

РОЗДІЛ II. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Лексико-граматичні засоби вираження модальності

Для того, щоб ширше розкрити поняття **модальності**, необхідно посилатися на два головні пояснення даної категорії. Перше з них тлумачить, що модальність – одна з важливих семантичних категорій, що означає «мову, значення якої залежить від альтернативних можливих світів» (Zhang, 2019, с. 879). Вона також розглядається як категорія лінгвістичного значення, пов'язана з вираженням можливості та необхідності (Zhang, 2019, с. 879). Встановлення ознак модальності як лексико-граматичної та прагматичної категорії викликає труднощі для сучасної лінгвістики.

Однак, українська та англійська мови на **лексико-граматичному** рівні виражають модальність за допомогою **модальних дієслів** або їхніми лексичними відповідниками. Беручи до уваги англійську мову, сюди можна віднести такі модальні дієслова, як: *can, may, must, need, will, would, should, shall, ought to, dare, to be to, to have (to have got to)*. Модальні дієслова відображають ставлення мовця до дії, вираженої інфінітивом, у поєднанні з яким вони формують складники модальних присудків. Отже, вони можуть висловлювати дію, стан або процес, які розглядаються мовцем як можливі, обов'язкові, сумнівні, точні, дозволені, бажані (Гришина & Статкевич, 2020, с. 43). В українській мові вирізняють такі модальні дієслова: *маєш, мабуть, повинен, може*, т. ін. В обох мовах модальні дієслова здатні передавати відтінки деонтичної (дозволене / заборонене) й епістемічної (ймовірне / неймовірне) модальності (Гришина & Статкевич, 2020, с. 43).

Суто **лексичними засобами** вираження модальності є модальні слова, що виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлювання у реченні (Помазан & Ковтун, 2016, с. 141). **Модальні слова** мають значення сумніву, вірогідності, впевненості, передбачення та ін. Сюди відносять такі слова: *perhaps (можливо), maybe (можливо), definitely (без сумніву), certainly*

(звісно), *probably* (можливо), *of course* (звичайно), *obviously* (очевидно), *surely* (звісно), *without a doubt* (без сумніву), *possibly* (можливо), *in fact* (фактично), *in truth* (правду кажучи), *naturally* (звісно), *happily* (на щастя), *fortunately* (на щастя), *unfortunately* (на жаль), *undoubtedly* (без сумніву) та багато інших. Наприклад, *In fact I may say that Matthew is disposed to keep her* (Montgomery, 2008, с. 31). – Фактично я можу сказати, що Метью налаштований залишити її собі. З метою висловлення сумніву чи припущення англомовець використовує такі модальні слова як *perhaps*, *maybe*, *probably*, *possibly*, які перекладаються українською як *можливо*, *ймовірно*, *мабуть*. Для вираження впевненості зазвичай вживаються такі модальні слова: *definitely*, *certainly*, *of course*, *surely*, *without a doubt*, *no doubt*, *naturally*, *undoubtedly*. І на нашій мові вони звучатимуть як *без сумніву*, *звісно*, *звичайно*, *безперечно*. Наприклад, Звичайно, найбільше непотребу серед дієслів і прикметників, але також є сотні іменників, яких теж можна позбутися (Орвелл, 2022, с. 53); *Of course, verbs and adjectives are the most junk, but there are also hundreds of nouns that you can get rid of*. Модальні слова *in fact*, *in truth*, *truly* також виражають впевненість, яка базується на певних достовірних відомостях і перекладаються на українську мову словами *правду кажучи*, *фактично*, *по-справжньому* (Помазан & Ковтун, 2016, с. 141).

2.1.1. Спосіб дієслова, його структурні та функціональні риси. На даному етапі, слід окремо приділити увагу **граматичній категорії** модальності, адже вона напряду пов'язана зі способом дієслів. Основними засобами вираження реальної об'єктивної модальності є часові форми дієслів дійсного способу. Ірреальні об'єктивно модальні значення виражаються формами умовного способу дієслів (Гришина & Статкевич, 2020, с. 42).

Модальність відрізняється від твердження, яке показує певне значення речення з високим рівнем необхідності, а також від **способу**, який має схоже значення з модальністю. Деякі автори вживають термін **спосіб** у тому ж значенні, що й модальність, тоді як більшість науковців стверджують, що

модальність і спосіб є різними поняттями. Вони стверджують, що спосіб – це набір відмінних форм, які використовуються для сигналізації модальності, тоді як модальність – це аспект **ілокутивної сили**, що сигналізується граматичними засобами (тобто способами), щоб показати ілокутивну мету мовця, таку як прихильність до правдоподібності, обов’язковості, бажаності або реальності пропозиції тощо (Zhang, 2019, с. 879). Відповідно, як було зазначено, існують три головних способів дієслів за типовими конструкціями, які наявні в українській та англійській мовах.

2.1.1.1. Дійсний спосіб. В обох мовах **дійсний спосіб** (Indicative Mood) описує дію як факт: *The stationmaster whistled* (Montgomery, 2008, с. 12) – *Начальник станції свиснув*. Він поділяється на два підпункти: **декларативний** і **питальний**. Вважається, що у декларативному реченні мовець дає деяку інформацію слухачеві, а у питальному реченні мовець бере на себе роль того, хто запитує інформацію (Horbach, Ivanova, & Kalchenko, 2021, с. 116). Вони являють собою дві найпоширеніші моделі початку розмови між двома або більше людьми. Мовець може заздалегідь вибрати, чи хоче він передати повідомлення за допомогою твердження або запитання. І оповідні, і питальні речення мають різні синтаксичні шаблони.

Найпростіший спосіб пояснити модальність – це зауважити, що вона пов’язана з позицією мовця щодо відношенню до деякої ситуації, вираженої в висловлюванні. Модальність відображає об’єктивне ставлення мовця до описуваної ситуації. І у дійсному способі можна простежити, що люди схильні проявляти нейтральне відношення до того, що їх оточує. Проявляється це так, що загальний зміст висловлення стосовно явищ дійсності сприймається реальним, не ускладненим будь-якими умовами щодо можливості або неможливості конкретної дії. Це значення виражається дієсловами-присудками дійсного способу. Наприклад, *Я люблю дивитися, як вони смикаються* (Орвелл, 2022, с. 52) – *I love watching them twitch*.

2.1.1.2. Умовний спосіб. **Умовний спосіб** (Subjunctive Mood) позначає уявну дію, що є не можливою (взагалі або у певній ситуації) (Гришина & Статкевич, 2020, с. 42). Утворюється така структура за допомогою дієслівних форм, які використовуються в Past Indefinite (і Past Perfect Indefinite). Наприклад: *I wish I had soulful eyes* (Montgomery, 2008, с. 54). – *Хотіла би я мати проникливі очі.* Сюди ж відносять **Conditional Mood**, який вживається для позначення дій, які не відбуваються або не відбулися, тому що для цього не було відповідних умов або ці умови у певній ситуації були не можливими, тобто нереальними (Гришина & Статкевич, 2020, с. 42). Він утворюється за допомогою **допоміжних дієслів** *would/ should/* і інфінітива смислового дієслова. Наприклад: *If I hadn't seen the White Way of Delight and the Lake of Shining Waters it wouldn't be so hard* (Montgomery, 2008, с. 20). – *Якби я не бачила Білий Шлях Насолоди та Озеро Сяючих Вод, це було б не так складно.*

Модальність в умовному способі проявляється в тому, що відповідність між твердженням і реальністю, якої наразі не існує, може стати реальністю за певних умов. Найчастіше це значення виражається складнопідрядними реченнями з підрядними частинами умови з **дієсловом-присудком**, вираженим умовним способом, наприклад: *Якби ви їх спитали, більшість людей скажуть вам, що вони хотіли б бути молодими* (Орвелл, 2022, с. 91).

Ключовим моментом є те, що дійсний та умовний способи, які стоять в **опозиції** один до одного, утворюють єдину систему. Наказовий спосіб представляє дію як реальну, тоді як умовний спосіб показує її як уявну.

2.1.1.3. Наказовий спосіб. Що стосується **наказового способу**, то він виражає спонування (наказ, прохання, наказ тощо) мовця, звернене до іншої особи зробити щось: *Come along* (Montgomery, 2008, с. 13) – *Ходімо.* Мова – це зв'язок між нашими бажаннями і тим, як через неї мовець може створювати певну поведінку щодо інших людей або його можливість змусити їх вчиняти певні дії в певних контекстах. На додаток, наказовий спосіб – це самостійна система, в якій існує ексклюзивний та інклюзивний

імператив, що виражає спонукання до спільної дії (Horbach, Ivanova, & Kalchenko, 2021, с. 116). Коли мовець вимовляє **ексклюзивне речення**, він не стає виконавцем дії. Він очікує, що інші люди зроблять те, що він сказав, і виконуватимуть його команди, не спростовуючи їх. Тим часом, коли мовець вимовляє **інклюзивне наказове речення**, він стає виконавцем дій.

Виходячи з розуміння зв'язку між способом і модальністю, можна підкреслити, що категорії часу і способу в певних контекстах використовуються як засоби вираження модальності (а саме модальності ірреальності), а не способу.

2.1.2. Модальні дієслова, їхня семантика та використання. Модальні дієслова значною мірою вказують на ймовірність або неймовірність дії, можливість та неможливість, дозвіл, сумнів, бажаність і т.д. Однією з ключових функцій модальних дієслів є саме **вербалізація**, маркування авторського психологічного емоційного стану, ставлення до комунікативної ситуації та її складових, пом'якшення категоричності функціональних дієслів (Ткаченко, 2013, с. 2). Як було зазначено, модальні дієслова виражають модальність на лексико-граматичному рівні, серед них *can*, *may*, *може*, *має*, *мусити* та інші.

Найбільш поширені модальні дієслова в англійській та українських мовах – це *can/ could*, *могти*, *вміти* чи за допомогою їхніх еквівалентів *мати змогу/ можливість*, *бути в змозі/ мати силу*. Вони передають фізичну чи ментальну спроможність, показують сумнів, підозру, невпевненість (переважно в запитальних та заперечних реченнях), значення *can/ could* реалізується в українській мові за допомогою часток *невже*, *хіба* або прислівника *навряд* (Помазан & Ковтун, 2016, с. 141). Якщо виражаємо докір, здивування чи дозвіл, лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові буде модальне дієслово *можна*.

Модальні дієслова *may/ might* та їх відповідники *to be permitted to/ to be allowed* мають деякі специфіки вживання та виявлення значення. Коли модальні дієслова *may/ might* виражають дозвіл, у більшості випадків, вони

перекладаються на українську мову словами *можна* або *дозволяти, не заперечувати*. Висловлюючи суворе попередження, часто *may* перекладається на українську мову словами *може, може бути*. Модальні дієслова *may/ might* виражають припущення, бажання, невпевненість, можливість виконання якоїсь дії і можуть перекладатися різними способами, що залежить від **контексту** та **змісту** комунікативної ситуації (Помазан & Ковтун, 2016, с. 141).

Must як модальне дієслово означає сильне зобов'язання або припущення (Rizikhon Bozorovna Usmonova, 2021, с. 229). У цьому значенні *must* в українській мові має прямий відповідник – модальне дієслово *мусити/ повинен/має*. В українській мові дієслово *must* переважно має більш м'яке значення при перекладі, а не жорстке, в порівнянні з англійською мовою.

Говорячи про модальне дієслово *have to* в обох досліджуваних мовах воно має одне й те саме значення і перекладається словами *треба, потрібно, необхідно, належить*. *Have to* можна назвати синонімом модального дієслова *must*, що позначає зумовлену обставинами повинність (Помазан & Ковтун, 2016, с. 141).

Англійська мова пропонує варіант до *have to*, яке можна вважати синонімічним, і це модальне дієслово *to be to*. Воно має декілька значень, що формуються залежно від форми та лексичного значення **інфінітива**, який за ним слідує. Дане модальне дієслово може виражати обов'язок чи необхідність виконання якоїсь дії за планом чи за розкладом (Помазан & Ковтун, 2016, с. 142). Українська мова має такі еквіваленти до *to be to*: *мати, повинен, мусити, збиратися*.

Модальні дієслова *dare* і *need* виражає необхідність виконання чогось або сильне припущення. *Dare* перекладається в основному на українську мову модальними словами *насмілюватися, наважуватися, відважуватися, сміти, вважати, припускати, цілком імовірно, сміти сказати, упевнений, не без того щоб, наважуватися сказати/ стверджувати*. У розмовній англійській мові дієслово *dare* часто вживається разом з дієсловом *say* – *dare*

say і виражає сильне припущення (Помазан & Ковтун, 2016, с. 142). *Need* може перекладатися такими словами як *треба, потрібно, необхідно, належить*.

Використання модальних дієслів також може відрізнятися в англійській та українській мовах. Українські модальні дієслова, на відміну від англійських (вони є неповнозначними, оскільки не мають повної форми Infinitive, Participle та Gerund) мають повні форми. Вони вживаються для вираження різних відтінків значення, таких як обов'язок, заборона, можливість, бажання та інші.

Тож використання великої кількості модальних дієслів допомагають виразити різні нюанси в значеннях дієслова, а також точніше та ефективніше висловлювати свої думки та наміри в мовленні. Вони забезпечують логічний зв'язок між реальним положенням речей та бажаною картинкою, що допомагає утримувати увагу аудиторії та впливати на її емоції та когнітивні процеси.

2.1.3. Модальні слова, їхнє значення та дискурсивні риси. Модальні слова є засобом вираження суб'єктивної модальності в англійській та українських мовах. Модальні слова передають суб'єктивне ставлення мовця до висловлення, вказують на оцінку мовця, допомагають відтворити зв'язок між твердженням у реченні та реальністю (Арешенкова-Левченко, 2020, с. 10). Модальні слова не мають чіткої зовнішньої форми, але вони мають дві внутрішні ознаки – семантичну та синтаксичну, що дозволяє лінгвістам розглядати їх як окрему частину мови. **Семантичною** ознакою модальних слів є їхнє значення суб'єктивного відношення до висловлення з точки зору його достовірності, приблизності, бажаності (Ралдугіна, 2008, с. 158). Модальні слова мають значення сумніву, вірогідності, впевненості, передбачення та ін. Модальні слова виражають різні ступені ймовірності, невизначеності, впевненості, прогнозування та інші подібні концепти.

До найбільш поширених модальних слів у обох мовах відносяться такі модальні слова, що виражають невпевненість у вірогідності повідомлюваного – *maybe* (можливо), *perhaps* (можливо), *probably* (напевно). Наприклад, *Miss Stacy won't be there, nor you nor Jane nor Ruby probably* (Montgomery, 2008, с. 148). До модальних слів, які передають схвалення або несхвалення, можна віднести такі слова, як *fortunately* (на щастя), *unfortunately* (на жаль), *luckily* (на радість), *unluckily* (не пощастило), *happily* (на щастя), *unhappily* (на жаль). Наприклад, *I've got my patchwork scissors in my apron pocket fortunately* (Montgomery, 2008, с. 78). До модальних слів, які висловлюють впевненість у повідомлюваному вирізняють модальні слова, що висловлюють впевненість у повідомлюваному *of course* (звичайно), *sure* (звісно), *surely* (звісно), *definitely* (безумовно), *sure enough* (певна річ), *evidently* (вочевидь), *obviously* (очевидно), *no doubt* (без сумніву), *naturally* (звичайно), *really* (дійсно). Наприклад, *Звичайно, нам усім треба бути пильними* (Орвелл, 2022, с. 59). Також модальні слова *in fact*, *in truth* та *truly* виражають впевненість, яка ґрунтується на певних достовірних даних, і їх можна перекласти на українську мову як *правда кажучи*, *фактично* або *по-справжньому*. Наприклад, *Фактично війна змінила свій характер* (Орвелл, 2022, с. 176). Думки провідних лінгвістів розходяться щодо **синтаксичної функції** деяких лексичних одиниць, які можуть бути або особливою категорією, або прислівниками, що входять у поле модальності, але все ще зберігають свою прислівникову природу (Ралдугіна, 2008, с. 159).

Модальні слова також мають дискурсивні особливості, які можуть впливати на те, як вони вживаються в мові. Як було зазначено, вони можуть вказувати на рівень впевненості чи невпевненості мовця, ступінь його прихильності до висловлюваної пропозиції або ставлення до неї. Наприклад, використання *certainly* замість *maybe* може вказувати на вищий ступінь впевненості, а використання *hopefully* замість *definitely* демонструє більш обнадійливе чи оптимістичне ставлення. Як правило, модальні слова відіграють важливу роль у вираженні модальності та вказують на ставлення

мовця до висловлюваного речення, а їхнє вживання може мати значні наслідки для дискурсу та використання мови.

2.1.4. Інтенсифікатори, їхня семантика та використання.

Інтенсифікатори – це лексичні одиниці, які використовуються для вираження інтенсивності, емоційного забарвлення та модальної оцінки у мовленні. У процесі спілкування способи вираження інтенсивності через лексико-синтаксичні засоби тісно пов'язані з контекстуальною **модально-оцінною рамкою** висловлення (Удовенко & Борисова, 2015, с. 212), такою як можливість, необхідність, бажання, сподівання тощо. В англійській та українській мовах існує велика кількість типів інтенсифікаторів, які можуть бути використані у різних контекстах для вираження протилежних модальних значень.

Інтенсифікатори часто використовуються в розмовній мові, щоб надати висловлюванню більшої **виразності** та зробити їх більш емоційно забарвленими. Відповідно до компонентів оцінної ситуації виділяють: 1) інтенсифікатори **позитивно-оцінного** значення, такі як: *extremely, absolutely, totally, incredibly, completely, надзвичайно, абсолютно, дуже, неймовірно, повністю* та ін. з додаванням предикативів *добре, хороше, непогано, краще* – позитивного коментаря (Доценко, 2006, с. 226). Наприклад, *I'm extremely grateful to you and Matthew* (Montgomery, 2008, с. 140); або *Публіці дуже сподобалися кадри з величезним гладким чоловіком, який...* (Орвелл, 2022, с. 12); 2) інтенсифікатори **негативно-оцінного** значення, такі як: *very, completely, utterly, really, obviously, дуже, цілковито, повністю, очевидно* та ін., що утворюються за допомогою лексем *погано, недобре* тощо. Наприклад, *Oh, Marilla, you little know how utterly wretched I am* (Montgomery, 2008, с. 125); або *Кілька років тому ви пережили дуже серйозну галюцинацію* (Орвелл, 2022, с. 233).

Вживання різних інтенсифікаторів на **предикативній основі** часто призводить до того, що вірогідна оцінка стає більш близькою до достовірної

(Красненко, 2013, с. 176). Наприклад, прислівники *in all probability, likely, apparently, seemingly* – знижують категоричність висловлювання: *I'm likely to make a mess of it* (Montgomery, 2008, с. 147). Отже, роль інтенсифікаторів у модальності полягає в тому, що вони допомагають підсилити **модальну оцінку** та передати ступінь емоційної виразності мовлення.

2.1.5. Демінутиви, їхнє значення та дискурсивні риси. У сучасній лінгвістиці існують здрібніло-пестливі суфікси, які називаються **демінутивами** або зменшувальними утвореннями. Вони визначаються як похідні іменники, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого супроводжує ще і значення суб'єктивної оцінки: позитивної (пестливість) або рідше негативної (зневажливість) (Panchenko, 2018, с. 73). Загалом, **демінутивність** є системним явищем мови, яке може відтворюватися на різних рівнях мовлення, таких як лексичний, синтаксичний та морфологічний, але його застосування не є рівномірним на всіх рівнях.

У деяких випадках демінутиви можуть мати іронічний відтінок або використовуватися для **підсилення значення**. Це пов'язано зі специфікою словотворення в англійській мові, де налічується 16 демінутивних **суфіксів** іменників (*-et, -ette, -y/ie, -let, -ling, -ule, -el, -kin, -ock, -in, -een, -erel, -ing* та ін.), проте лише 6 з них є продуктивними (Мінцис, 2015, с. 135). Наприклад, *dog – doggy, girl – girlie* – ніжність до когось або чогось. Демінутиви англійської мови також можуть використовуватися для вираження ласки, привітності та інтимності: *daddy, sweetie*.

Українська мова має багату систему демінутивів, які можуть бути утворені за допомогою суфіксів, зокрема: *-еньк-, -оньк-, -ечк-, -очк-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-*. Наприклад: *дівчинка, дівчинонька, дівчиночка, дівчинко*. Демінутиви української мови використовуються для вираження прихильності, пестощів та доброзичливості. Наприклад: *мама – матінка, квітка – квіточка, малюк – малятко*. Деякі демінутивні утворення породжують експресію дотепу, приниження, здивування, осуду,

фамільярності, нехтування, відрази і служать для вираження антипатії, відкритого несхвального авторського ставлення. Навмисне надаючи словам значення **зменшеності**, можна висловити несхвалення, зневагу та неприязнь до певних речей, людей. Наприклад, *Вінстон оглянув убогу кімнатку над крамницею містера Чаррінгтона* (Орвелл, 2022, с. 131).

Тож, демінутиви можуть мати **дискурсивні особливості**, залежно від мети їхнього вживання. Вони можуть використовуватися для створення близькості між співрозмовниками або для посилення емоційної складової мовлення. Водночас вони також можуть використовуватися для зменшення важливості або серйозності обговорюваної теми.

2.2. Синтаксичні засоби вираження модальності у порівнюваних мовах

Модальність в англійській мові може також виражатися за допомогою **синтаксичних засобів**, які є важливим аспектом мови. Наприклад, фрази, що вказують на **оцінку мовця** щодо змісту повідомлення, такі як *to my mind* (на мою думку), *in my opinion* (на мій погляд), *I believe* (я вважаю), *I assume* (я припускаю), *I suppose* (я думаю), *to tell the truth* (сказати правду), *frankly speaking* (відверто кажучи), *it is common knowledge* (загальновідомо) та інші. Такі синтаксичні засоби вираження модальності в українській та англійській мовах допомагають виразити думки та ідеї, а також вказати на тон розмови – виразність, невпевненість, напруженість тощо. Використання цих засобів дозволяє мовцю точніше виразити свої думки та ідеї, а також зберегти точність та відтінки значень слів у мовленні.

Українська мова частіше використовує фрази, що містять дієслова в першій особі однини, такі як «я вважаю», «я припускаю», «я думаю» тощо. В англійській мові такі фрази також існують, але вони частіше містять займенники «I», «my», наприклад, «in my opinion», «to my mind», «As I see it».

2.2.1. Комунікативні типи речень та їх модальність. Українська та англійська мови мають подібні **комунікативні типи речень** та їх модальність, але з деякими відмінностями. Комунікативні типи речень можна

поділити на три основні категорії: розповідні, питальні та спонукальні. У писемній комунікації можна використовувати комунікативні типи речень, які відображають суб'єктивне ставлення мовця до певного фрагмента об'єктивної дійсності. Такі речення містять особливе модальне вираження, яке передає відношення мовця до змісту. Це суб'єктивне сприйняття може бути виражене через власний аналіз фактів або подій (Телеки, 2014, с. 83).

- 1) **Розповідні** речення висловлюють інформацію, заявляють про щось, наприклад: *Телеекран відбив чотирнадцяту годину* (Орвелл, 2022, с. 31). *Marilla looked dubious for a moment* (Montgomery, 2008, с. 145).
- 2) **Питальні** речення ставлять запитання, наприклад: *І що з ним сталося?* (Орвелл, 2022, с. 59). *What has come over you?* (Montgomery, 2008, с. 146).
- 3) **Спонукальні** речення закликає до виконання певної дії, наприклад: *Шукай свою бабку у лютому!* (Орвелл, 2022, с. 84). *Tell me the truth at once* (Montgomery, 2008, с. 59).

Важливо зауважити, що розповідні та питальні речення не залежать від модальності, оскільки можуть використовуватись для передачі будь-якого стану. У той час як спонукальні речення мають модальну складову (наприклад, імператив у наказовому реченні) (Сітко, 2005, с. 129). Модальне значення спонукального способу полягає в тому, що мовець спонукає до певної бажаної дії, але яка може бути виконана лише за наявності доброї волі особи, до якої звертаються. У такому випадку використовується як **умовний**, так і **наказовий способи** – бажана для мовця дія може відбутися за відповідної умови, але вона не експлікована, як у конструкціях з дієслівними формами умовного способу (Телеки, 2014, с. 84). Наприклад, *Якби я наважився його комусь показати, він би міг викликати певні сумніви* (Орвелл, 2022, с. 148). – *If I had dared to show it to anyone, it might have raised some doubts*. Отже, дослідження суб'єктивної модальності висловлення в письмовій комунікації допомагає розширити структуру модальності та

розглянути модальність з погляду особистісно-суб'єктивного компоненту висловлення.

2.2.2. Інверсія як засіб вираження модальності. Інверсія є важливим засобом вираження модальності (суб'єктивної) в англійській мові, який дозволяє виразити різні відтінки значення та ступінь обов'язковості виконання дії. Емоційний синтаксис відноситься до спеціальних структур у мові, які мають за мету передати не лише основний зміст повідомлення, але і суб'єктивну, емоційно забарвлену оцінку мовця щодо того, про що він говорить. **Інверсія** є одним з прикладів таких **синтаксичних структур**. Інверсія – порушення прямого порядку слів, «в результаті якого певний елемент виявляється виділеним і отримує спеціальні конотації емоційності та експресивності» (Козак, 2018, с. 156). Цей засіб мовленнєвого виразу використовується для вираження різних модальностей в обох досліджуваних мовах. Варто зазначити, що не всі модальні допоміжні дієслова можна використовувати в інверсії для вираження модальності. До найпоширеніших модальних дієслів, які використовуються з цією метою, належать *can, could, may, might, should, ought to, will, would, must* і *need*. Інші модальні дієслова, які можна використовувати з інверсією, включають *dare* і *had better* у певних контекстах.

Виокремлюють випадки вживання **стилістичної інверсії** за умов, коли модальне дієслово передує підмету, а обставина способу дії у препозиції описує суб'єктивну позицію авторки щодо ставлення адресата сказаного у романі Montgomery (2008, с. 140): *Not for worlds would Marilla have told Anne just what Miss Stacy had said about her*. Наступний випадок – це **повна інверсія**, де інкорпороване модальне дієслово 'could' знаходиться у препозиції перед підметом та перебирає смислове навантаження всього висловлювання, додаючи певного суб'єктивізму: *... not a word could she utter...* (Montgomery, 2008, с. 155). Одним зі способів використання інверсії для вираження модальності є використання її для підсилення переконаності.

Наприклад, у реченні *Ніколи не було жодних доказів.* (Орвелл, 2022, с. 39) замість *Жодних доказів ніколи не було*, інверсія використовується для підсилення впевненості, пересвідчення і акцентує на тому, що саме ніколи не знаходилося певних речей. У загальному, інверсія є потужним засобом вираження модальності в реченні та може використовуватися для виявлення різних значень, таких як підсилення переконаності, демонстрацій підсилених емоцій та побажань.

2.2.3. Модальні вирази, їхнє прагматичне значення. Модальні дієслова та вирази можуть мати як семантичне, так і прагматичне значення, яке може змінюватися залежно від контексту та намірів мовця. **Семантичне** значення модального виразу – це основне буквальне значення слова або словосполучення, тоді як **прагматичне** значення стосується ставлення мовця до пропозиції, наприклад, чи вважає він її правдивою, необхідною, бажаною тощо.

Прагматичне значення модальних дієслів – це одна з можливих **конотацій**, що прив'язана до них. Це значення може змінюватися в процесі комунікації, залежно від контексту. Часте вживання модальних дієслів у певних ситуаціях дозволило їм стати складовими частинами усталених **виразів** (Латик, 2010, с. 70). Зокрема, найбільш поширені модальні вирази – *to be supposed to* (маєш, повинен), *to be able to* (мати змогу, бути здатним), *to be allowed to* (мати дозвіл, дозволятися). Вони належать до лексичних засобів вираження модальності.

«*To be supposed to*» використовується для вираження обов'язку, очікування або припущення. Наприклад: ... *you are supposed to nod to all and sundry you meet on the road whether you know them or not* (Montgomery, 2008, с. 12), з перекладом: ... *ви повинні кивати всім і кожному, кого зустрічаєте на дорозі, незалежно від того, знаєте ви їх чи ні.*

«*To be able to*» використовується для вираження можливості або здатності (фізичної) зробити щось. Наприклад: *I was pleased to be able to do*

you some small service (Montgomery, 2008, с. 174), що перекладається як: *Я був радий, що зміг надати вам невелику послугу.*

«*To be allowed to*» використовується для вираження дозволу на зроблення чогось. Наприклад: *She says if women were allowed to vote we would soon see a blessed change* (Montgomery, 2008, с. 82) що має переклад: *Вона каже, що якби жінкам дозволили голосувати, ми б незабаром побачили благословенні зміни.*

Існують інші модальні вирази, такі як: *for certain, for sure* та *for definite*, що вживаються для вираження впевненості та надійності того, про що говориться. Вони є **синонімами** та використовуються для передачі того ж самого значення в мовленні. Зокрема, *for certain* можна перекласти як «точно», «за певною інформацією», «впевнено», «з впевненістю», «не сумніваючись». *For sure* означає «безумовно», «звісно», «точно», «з гарантією», «безсумнівно». *For definite* можна перекласти як «однозначно», «категорично», «без залишку сумніву», «точно», «з визначеністю». Ці модальні вирази часто використовуються в мовленні для підкреслення впевненості, що допомагає підсилити ефект **висловлювання** та переконати співрозмовника в правильності або точності викладу. Також вони можуть використовуватись для підтвердження того, що щось дійсно сталося або станеться у майбутньому.

Висновки до Розділу II

Модальність – це категорія мовного значення, пов’язана з вираженням можливості та необхідності. Лексико-граматичні засоби вираження модальності в англійській та українській мовах включають модальні дієслова та модальні слова.

Грамматична категорія розглядає модальність з утворенням способу дієслів. **Дійсний спосіб** в обох мовах використовується для вираження дій як фактів, розглядаючи їх з точки зору **об’єктивної** модальності. Він має декларативну та питальну форми. В дійсному способі мовець не висловлює

особливого ставлення до описуваної ситуації, а лише передає її як реальний факт. Висловлення в дійсному способі не ускладнюється умовами щодо можливості або неможливості дії. **Умовний спосіб** використовується для вираження умовних дій, які не є реальними або не мають умов для їх виконання. Він дозволяє висловити можливість чогось, що не є реальністю в даний момент, але може стати реальністю за певних умов, що і вказує на модальність. **Наказовий спосіб** мови використовується для вираження спонукання мовця до іншої особи зробити щось, таких як накази, прохання, тощо. Він може бути ексклюзивним, коли мовець очікує, що інші люди виконають його команди, або інклюзивним, коли мовець сам стає виконавцем дій. Категорії часу та способу використовуються як засоби вираження модальності, а саме модальності ірреальності, в певних контекстах.

Модальні дієслова є важливими елементами як англійської, так і української мови; вони вказують на ймовірність, можливість, дозвіл, бажання та інші концепти. Їхня основна функція полягає в вербалізації авторського ставлення до комунікативної ситуації та її складових. До найпоширеніших модальних дієслів належать *can, may, dare, must, може, має, треба, мусити* та інші. **Модальні слова** використовуються для вираження суб'єктивного ставлення мовця до висловлювання, вказують на його оцінку і допомагають відтворити зв'язок між висловлюванням у реченні та дійсністю. Деякі з найпоширеніших модальних слів у англійській та українській мовах включають *maybe (можливо), probably (напевно), fortunately (на щастя), unfortunately (на жаль), of course (звичайно), sure (звісно), evidently (вочевидь), ma truly (по-справжньому)*. З використанням модальних слів пов'язані **дискурсивні** особливості, які можуть впливати на сприйняття мовленнєвого висловлювання. Модальні слова можуть відображати ступінь впевненості мовця, його ставлення до висловлюваної пропозиції або рівень прихильності до неї.

Одним із засобів вираження модальності є **інтенсифікатори**, які допомагають підсилити модальну оцінку та передати ступінь емоційної виразності мовлення. В англійській та українській мовах існує велика кількість типів інтенсифікаторів (*цілковито, extremely, повністю, really*), які можуть бути використані у різних контекстах для вираження протилежних модальних значень. Вживання різних інтенсифікаторів на **предикативній основі** може допомогти знизити категоричність висловлювання та зробити оцінку більш достовірною. **Демінутиви** – суфікси, які вказують на зменшеність і часто використовуються для передачі суб'єктивної оцінки іменника, який вони змінюють. У деяких випадках вони можуть використовуватися для вираження іронії або для посилення значення іменника. В англійській мові є 16 демінутивних **суфіксів**, але лише 6 з них є продуктивними. Українська мова також має багату систему демінутивів, утворених за допомогою суфіксів, які часто використовуються для вираження ласки, пестливості та дружелюбності. Однак деякі демінутиви в українській мові можуть також передавати зневагу або антипатію.

Модальність в обох зіставлюваних мовах також може бути виражена за допомогою **синтаксичних засобів**, включаючи фрази, які вказують на оцінку мовцем повідомлення, такі як «*to my mind*», «*in my opinion*», «*I believe*» та їх українські еквіваленти. Такі синтаксичні засоби вираження модальності в українській та англійській мовах допомагають висловлювати думки та ідеї, а також вказують на тон розмови – експресивність, невпевненість, напруженість тощо. Сюди можна віднести модальність в основних **комунікативних типах речень** (розповідних, питальних, спонукальних), які відображають суб'єктивне ставлення мовця до певного фрагмента об'єктивної дійсності. Розповідні та питальні речення не залежать від модальності, тоді як спонукальні речення мають модальну складову. Модальне значення спонукального способу полягає в тому, що мовець спонукає до певної дії, але виконання цієї дії залежить від доброї волі особи, до якої звертаються. Дослідження суб'єктивної модальності висловлення в

письмовій комунікації допомагає розширити структуру модальності та розглянути модальність з погляду особистісно-суб'єктивного компоненту висловлення.

Інверсія як важливий засіб вираження модальності в англійській та українській мовах використовується для вираження суб'єктивності та емоційної оцінки мовця щодо обговорюваної теми, підкреслення та посилення переконання. Модальні дієслова, такі як *can, could, may, might, should, ought to, will, would, must i need* та їх українські аналоги можуть використовуватися з інверсією для вираження модальності. Модальність може виражатися і за допомогою **модальних виразів** – дієслівних конструкцій, які вказують на спосіб, ймовірність, можливість, необхідність, бажання, дозвіл, заборону тощо. Вони вживаються для висловлення власного ставлення до того, про що йдеться в реченні. Прагматичне значення модальних виразів полягає в тому, що вони допомагають виразити наше відношення до події, оцінити її та відобразити наші наміри.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Досліджуючи мовні засоби вираження модальності в сучасних англійській та українській мовах з опорою на текстові роботи і твори, використовуючи для теоретичного обґрунтування як лінгвістичну, так і художню теорію, ми можемо підсумувати, що:

1. Дослідження модальності базується на теоретичних основах, які можна роз'яснити та описати. Одним зі шляхів досягнення цього є вивчення ключових **мовних структур**. Перша з них – це **мова як структура**, що означає розуміння частин речення і того, як ці частини поєднуються або структуруються в різних мовах. Наступна – **мова як розумова здатність**, яка вказує на те, що люди народжуються з апаратом засвоєння мови, набором ментальних структур, що дозволяють їм використовувати мовний вхід для формування підсвідомих правил роботи мови. З часом людина розвиває внутрішню граматику, набір правил, які вона може використовувати для розуміння і створення однієї або декількох мов. Остання – **мова як функціональний ресурс**, дає зрозуміти, що вона використовується людьми для досягнення певних цілей та виконання різних функцій в мовленні.

2. Невід'ємною складовою вивчення будь-якої мови та її складових є розгляд **комунікативного синтаксису**, який займається вивченням особливостей функціонування мовних механізмів у сфері продукування мовленнєвого апарату. Одним із ключових завдань його є звернення до питання теорії **актуального членування речення**. І метою комунікативного синтаксису є розподіл речення на **тему** (відоме мовцеві) і **рему** (нове для мовця). Відповідно, таке членування відіграє вирішальну роль у формуванні речення як комунікативної одиниці, і як логічно завершеного повідомлення. І це стосується багатьох ознак речення, які входять до мовленнєвого акту, а передусім модальності.

3. **Модальність** – це граматична категорія в синтаксисі, яка описує погляд мовця на дійсність. Вона є обов'язковим компонентом речень у мовній комунікації, і її інтерпретацію можна краще зрозуміти, дослідивши

контекст або дискурс, в якому вона з'являється. Лінгвісти виділяють два типи модальності в реченнях: об'єктивну та суб'єктивну. **Об'єктивна** модальність – відношення повідомлюваного до певного плану дійсності (кожному реченню вона характерна) та **суб'єктивна** модальність – оцінне ставлення мовця до змісту висловлення. Окрім даних двох критеріїв виділяють ще вербальну та невербальну модальність. **Вербальні** засоби вираження модальності можна знайти на чотирьох рівнях: фонетичному (наголос та інтонація), лексичному (модальні слова та модальні вирази), лексико-граматичному (модальні дієслова) та граматичному (форми способу дієслова). **Невербальні** засоби вираження модальності включають жести, міміку і позицію мовця.

4. Проаналізовані українська та англійська мови мають схожі засоби висловлення модальності. До **лексико-граматичних засобів** належать **модальні дієслова**, які мають специфічні особливості в значенні, використанні та граматичних формах. Вони використовуються як допоміжні дієслова, що вказують на можливість, здатність, необхідність виконання дії, яку виражає головне дієслово. Серед них: *can, may, must, should, could, might, сміти, мусити, маєш, повинен, може* та ін. Модальні дієслова завжди вживаються з дієсловами у формі інфінітива. Одна з основних ролей модальних дієслів полягає в тому, щоб виражати власні емоційні стани та ставлення до ситуації, в якій вони використовуються. Ці дієслова допомагають пом'якшувати тон функціональних дієслів та змінювати категоричність висловлювань, що використовуються в комунікації.

До лексико-граматичних засобів належать **демінітиви** або суфікси суб'єктивної оцінки (демінітивні суфікси), які виражають значення зменшеності, що зазвичай є позитивною або рідше негативною. Українська мова має багату систему демінутивів, які можуть бути утворені за допомогою різних суфіксів, таких як *-еньк-, -оньк-, -ечк-, -очк-*, та ін. Демінутивність є системним явищем мови, яке може відтворюватися на різних рівнях мовлення, таких як лексичний, синтаксичний та морфологічний. У деяких

випадках демінутиви можуть мати іронічний відтінок або використовуватися для підсилення значення. Англійська мова також має багату систему демінутивних суфіксів (*-ette, -y/ie, -let, -ling, -ule, -el, -kin*), проте лише деякі з них є продуктивними. Демінутиви англійської мови можуть використовуватися для вираження ласки, привітності та інтимності.

5. До **лексичних засобів** вираження модальності в обох зіставлюваних мовах належать модальні слова (*perhaps, можливо, definitely, без сумніву, surely, звісно, in fact, фактично, unfortunately, на жаль* і т. д.), що мають різну мету та значення, і показують саме суб'єктивне ставлення, що є саме семантичною їх ознакою, наприклад: сумніву, вірогідності, впевненості, передбачення та ін.

До цієї групи вираження модальності відносяться **інтенсифікатори**. Їхнє використання в англійській та українській мовах спрямоване на вираження інтенсивності, емоційного забарвлення та модальної оцінки. Інтенсифікатори можуть бути **позитивно-оцінного** та **негативно-оцінного** характеру (*incredibly, completely, надзвичайно, абсолютно, дуже* і т. д.), а також допомагають підсилити модальну оцінку та передати ступінь емоційної виразності мовлення.

Лексичні засоби вираження модальності охоплюють **модальні вирази**, що допомагають підкреслити особливу вагу або значення чогось. У контексті модальності саме може вказувати на впевненість або обґрунтованість певної точки зору. Найбільш поширеними серед них є: *to be supposed to* (маєш), *to be able to* (мати змогу), *for, for certain* (впевнено) та інші .

6. **Способи дієслова** виражають модальність на **граматичному рівні**. Основними способами вираження реальної об'єктивної модальності є використання часових форм дієслів **дійсного** та **наказового** способу. Щодо ірреальних об'єктивно модальних значень, вони виражаються за допомогою форм **умовного** способу дієслів.

7. В обох порівнюваних мовах можна виражати модальність за допомогою **синтаксичних засобів**, таких як вступні слова та різні

конструкції у формі словосполучень та речень, які передають оцінку співрозмовника щодо змісту повідомлення. Сюди можна включити: *to my mind на мою думку, I believe я вважаю, to tell the truth, сказати правду, frankly speaking, відверто кажучи*, та інші.

8. Комуникативні типи речень в українській та англійській мовах мають суб'єктивна та об'єктивну модальність, ка може бути виражена за допомогою певних реченневих структур у трьох основних категоріях: розповідних, питальних та спонукальних. **Розповідні** речення виражають інформацію, **питальні** речення ставлять запитання, а **спонукальні** речення закликають когось до чогось. **Декларативні** та питальні речення не залежать від модальності, але наказові речення мають модальний компонент, наприклад, імператив у наказовому реченні. Модальне значення наказового способу полягає в тому, що мовець закликає до певної бажаної дії, але яка може бути здійснена лише за умови доброї волі того, до кого він звертається.

9. **Інверсія** – один із засобів вираження модальності, який полягає у зміні порядку слів у реченні, щоб виразити різні значення. Вираження модальності (наприклад, можливість, бажання, обов'язок) може бути досягнуто шляхом використання інверсії, коли допоміжне дієслово знаходиться перед підметом.

Модальність, таким чином, є складною багатоаспектною **функціонально-семантичною** категорією, яка виражає ставлення мовця до висловлюваного, оцінку ним свого ставлення до об'єктивної реальності і реалізується як англійською, так і українською мовами. Те, що висловлюється, можна вважати істинним чи неправдивим, можливим чи неможливим, необхідним чи можливим, бажаним чи небажаним тощо.

РЕЗЮМЕ

The research on the topic «Language means of expressing modality in Modern English and Ukrainian» is dedicated to the analysis of the ways of expressing the category of modality in English and Ukrainian language cultures. The course work consists of an introduction, two chapters, conclusions to each chapter, general conclusions, a résumé, a list of references and a list of sources of illustrative material.

The first chapter, «**Theoretical Foundations of Modality Research**» («Теоретичні засади дослідження модальності») covers theoretical issues. It focuses on the basic concept of modality, the problems of its interpretation. The primary emphasis is placed on the principles of functioning of the category of modality in a sentence, in particular, based on communicative syntax.

The second chapter «**Language Means of Expressing Modality in Modern English and Ukrainian**» («Мовні засоби вираження модальності в сучасній англійській і українських мовах») represents a practical study. It offers an analysis of the peculiarities of expressing modality in the English and Ukrainian languages on the basis of illustrative material selected from contemporary English and Ukrainian-language works of fiction. A comparative analysis of the different means of expressing modality in both languages is provided. This part of the paper identifies some similarities and differences between them.

Key words: modality, the category of modality, communicative syntax, theme, rheme, means of expressing modality, inversion, modal verbs, modal words, modal expressions, diminutives.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Asoulin, E., (2016) “Language as an instrument of thought”, *Glossa: a journal of general linguistics* 1(1): 46. doi: <https://doi.org/10.5334/gjgl.34>.
2. Freeman, D. E., & Freeman, Y. S., (2014). *Essential linguistics: what teachers need to know to teach ESL, reading, spelling, grammar*. Second Edition. Portsmouth, NH, Heinemann.
3. Horbach, N., Ivanova, I., & Kalchenko, T. (2021). Mood and modality in English. *Humanities Science Current Issues*, 1(37), 112–118. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-1-18>.
4. Ingram, R. M. (1978). THEME, RHEME, TOPIC, AND COMMENT IN THE SYNTAX OF AMERICAN SIGN LANGUAGE. *Sign Language Studies*, 20, 193–218. <http://www.jstor.org/stable/26203287>.
5. Panchenko, T. (2018). ДЕМІНУТИВИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСІЇ. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*, (4), 71-82. Retrieved із <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/41>.
6. Rajendran, S. (2006). Syntax and semantics of verbs of communication in English and Tamil. *Language in India* 6:2. www.languageinindia.com.
7. Rizikhon Bozorovna Usmonova (2021). SEMANTIC FEATURES OF MODAL VERBS IN ENGLISH GRAMMAR. *Scientific progress*, 1 (4), 227–234. <https://cyberleninka.ru/article/n/semantic-features-of-modal-verbs-in-english-grammar>.
8. Zhang, J. (2019). A semantic approach to the english modality. *Journal of Language Teaching and Research*, 10(4), 879. <https://doi.org/10.17507/jltr.1004.28>.
9. Арешенкова-Левченко, О. Ю. (2020). Модальні слова як стилістичний ресурс рекламного дискурсу. Криворізький державний педагогічний університет. 9–13. <https://doi.org/10.31812/123456789/5389>.

10. Бріцин, В. М. (2015). Модальність і предикативність: лінії розмежування і протиставлення. *Мовознавство*. № 2. С. 77–85. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/184003>.
11. Вечерок О. М, Трусова Л. В, & Скальська С. А. (2021). Невербальна комунікація в контексті міжкультурного спілкування. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти : Матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю*, 49–50. <http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/15679>.
12. Гришина О. Д., & Статкевич Л. П. (2020). Способи вираження модальності в англійській та українській мовах. *Вчені записки*. №4. С. 40–45. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/07>.
13. Доценко, Олена Леонідівна (2006) *Semantic and pragmatic syntax: features express modality* Одноосібна. К.: Міленіум, м. Київ. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6699>.
14. Козак, С. (2018). Реалізація категорії модальності в англійських прес-релізах. *Актуальні питання іноземної філології*, (8), 154-160.
15. Красненко, О. (2013). Модальні засоби вираження припустимості, можливості, необхідності та сумніву (на матеріалі французьких текстів із міжнародних відносин). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія "Філологічні науки"*, (19 (268)), 175–180. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8074/1/41.pdf>.
16. Криворучко, Т. В. (2012). Сучасний стан дослідження англійського речення. *Проблеми викладання іноземних мов у немовному вищому навчальному закладі: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 16 березня 2012 р.)*, 171-174.
17. Латик, М. (2010). Когнітивно-прагматичні властивості англійських модальних дієслів. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія іноземні мови*, (Вип. 17), 67–72.

18. Мінцис, Е. (2015). Особливості перекладу демінутивів з англійської мови на українську (на матеріалі літературної казки Р. Дала Матильда” та її перекладу). *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*, (740-741), 134-137. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2015_740-741_39.
19. Помазан, О. С., & Ковтун, О. В. (2016). Засоби вираження модальності в сучасній англійській мові. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса*, 2(8), 138–142. <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3898>.
20. Ралдугіна, К. О. (2008). Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. *Вісник Запорізького національного університету*, Стаття №1, 156–161.
21. Різванли, Н. (2021). Модальність як семантична категорія у англійському науковому дискурсі. *Грааль науки*, 221–224. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.09.2021.42>.
22. Сітко, А. В. (2005). Комунікативні типи англійських речень та їх функції. *Філологічні студії*, Стаття № 1–2(3132), 128–131. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/10861>.
23. Телеки, М. (2014). Суб’єктивна модальність висловлення у писемній комунікації. (4), 82-89. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2014_4_15.
24. Ткаченко, К. І. (2013). *Модальні дієслова як гарант комунікативно успішної політичної промови* [Thesis, Сумський державний університет]. eSSUIR – Electronic Sumy State University Institutional Repository. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30540>.
25. Удовенко, І. В., & Борисова, А. О. (2015). Інтенсифікація процесуальної ознаки й оцінка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (14), 212-214. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_14_59.

26. Шульжук, К. Ф. (2004). Синтаксис української мови. Академія.

Доступно:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Shulzhuk_Kalenyk/Syntaksys_ukrainskoi_movy.pdf.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Орвелл, Дж. (2022). *1984* (О. Жупанський, Ред.; В. Шовкун, Пер.). Вид-во Жупанського.
2. Montgomery, L. M. (2008). *Anne of Green Gables*. Gutenberg EBook. https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/anne_of_the_green_gables_montgomery.pdf.